

Nieuwe Macrolepidoptera-vangsten

door

B. J. LEMPKE

Amsterdam

Wie in de eerste jaargangen van *De Levende Natuur* bladert, zal bemerken, dat LEEFMANS begonnen is als een natuurliefhebber en verzamelaar, zoals dat met het allergrootste deel van ons het geval is geweest. Het merkwaardige — en verheugende — is echter, dat deze man, terwijl hij opklom tot een expert op het gebied der Toegepaste Entomologie, tegelijkertijd een doodgewone verzamelaar is gebleven, die meenam, wat hem voor de voeten kwam of thuis op de verlichte vensters verscheen. Zo bezat hij ook een kleine collectie Lepidoptera, die hij geregeld bijhield en waar verschillende aardige vangsten in zaten. Het is dan ook niet meer dan natuurlijk, dat in een speciaal aan hem gewijd nummer der *Entomologische Berichten* een heel gewoon faunistisch artikel verschijnt.

Wanneer men de periode, waarin we ons op het ogenblik bevinden, vergelijkt met die van de twintiger jaren van deze eeuw, dan kan er geen enkele twijfel aan bestaan, of de gezamenlijke jaarlijkse resultaten van de Nederlandse lepidopterologen zijn nu aanmerkelijk beter. Daarvoor zijn verschillende oorzaken. In de eerste plaats is het aantal verzamelaars groter. Dat vergroot de kans op goede vangsten natuurlijk naar evenredigheid. Dan verkeren we op het ogenblik voor vele soorten in een gunstige periode. Ik heb daar in deel 11 van de *Catalogus* al op gewezen en wijd daarover nu dus niet verder uit. En ten slotte beschikken velen over de moderne menglichtlampen, die de vlinders veel sterker verblinden dan de lampen van het oude type. Ik schrijf met opzet „verblinden” en niet „aanlokken”. Lang heeft men gemeend, dat de sterke elektrische lampen de vlinders van heinde en ver aanzogen. Maar uit recente publicaties in Duitse en Engelse tijdschriften is wel duidelijk geworden, dat deze opvatting niet de juiste is. De mannetjes zwerven rond op zoek naar de wijfjes. De wijfjes zwerven ook, maar veel minder, op zoek naar voedselplanten om haar eieren op af te zetten. Komen ze nu bij dit rondvliegen toevallig in het gedeelte van het lichtschijsel, dat hen verblindt, dan vliegen ze naar de lamp toe, als het hun tenminste niet door hun vaart gelukt tijdig uit de gevaarlijke zone weg te komen. Het gaat er ongeveer mee als met een fietser op een aardedonkere weg, die door een auto wordt tegemoet gereden, welke niet dimt. Slechts door zeer voorzichtig te rijden lukt het nog op de goede weghelft te blijven, als de auto dichtbij en het licht op zijn felst is. Werden de vlinders inderdaad aangetrokken door de lamp, dan zouden ze alle op de bol gaan zitten, zo dicht mogelijk bij de lichtbron. Dat dit niet het geval is, maar dat ze zich integendeel proberen te verbergen voor het felle licht, weet iedere lichtvanger. Zo is ook makkelijk te verklaren, waarom veel meer mannetjes dan wijfjes op de lamp komen en waarom soorten als *Euphyia bilineata* L., die zich bijna altijd tussen struikgewas ophouden, betrekkelijk weinig met licht gevangen worden, terwijl ze toch zo gewoon zijn. Bij het verblinden moet men er ook wel rekening mee houden, dat dit alleen geldt voor

het gedeelte van het spectrum, waarvoor de vlinderogen gevoelig zijn en dat veel meer naar het ultraviolet verschoven is dan bij ons. Hierop berust ook het geheim van de menglichtlamp, die met een veel kleiner vermogen een veel beter resultaat bereikt.

Deze wat lange inleiding moge een verklaring zijn voor het feit, dat ik niet minder dan vier soorten Macrolepidoptera kan vermelden (met toestemming van de verschillende verzamelaars), die in de beide laatste jaren voor het eerst in ons land zijn gevangen. Laten we er niet over twisten, of deze soorten „inlands” zijn of niet. Dat zal de toekomst wel uitwijzen. We registreren nu alleen de feiten.

1. *Diarsia florida* Schmidt. Ik had reeds in *Ent. Ber.* 14: 40 (1952) de aandacht er op gevestigd, dat deze dubbelganger van *Diarsia rubi* Vieweg veel kans maakte tot onze fauna te behoren. Tot nog toe had ik er evenwel geen enkel exemplaar van gezien. In November 1953 zond de heer NIES me echter twee vlinders, een ♂, dat 24.VI.1949, en een ♀, dat 26.VI.1949 bij Deurne gevangen was. De dieren waren volkomen gaaf en forser dan de meeste *rubi*'s. De kleur kwam geheel overeen met de Engelse exemplaren, afgebeeld in *Ent. Gazette* 2, pl. I (1951). De vliegtijd liet eigenlijk al weinig twijfel over, maar daar enkele *rubi*'s vrijwel dezelfde grondkleur hebben en daar in Nederland geen enkel betrouwbaar exemplaar van *florida* aanwezig was, heb ik beide exemplaren naar Dr HOFFMEYER te Aarhus gezonden, die ze met zijn lange serie Deense *florida*'s vergeleek en de determinatie bevestigde. De heer NIES weet precies de plaats, waar de twee *florida*'s vandaan komen en ik twijfel er niet aan, of het zal hem gelukken de soort terug te vinden.

2. *Mythimna sicula* Treitschke. In Januari 1953 zond de heer VAN GALEN mij een aantal vlinders ter determinatie, waarbij zich een *Mythimna* (vroeger: een *Leucania*) bevond, die hij met veel vraagetkens als *albipuncta* F. gedetermineerd had. Inderdaad was dit de enige van alle inlandse soorten, die in aanmerking zou kunnen komen. Ook deze vlinder had een middenstip op de voorvleugels, die vrijwel even scherp afstak als bij *albipuncta*. Maar het was toch duidelijk, dat we hier met wat anders te doen hadden. Bij determinatie bleek het dier tot de nog niet uit Nederland bekende *Mythimna sicula* te behoren. De hierbij gereproduceerde foto zal het herkennen wel vergemakkelijken. Let vooral op de lichte, wortelwaarts donker afgezette middenstip der voorvleugels! De kans op een herhaling van de vangst is helemaal niet uitgesloten. *M. sicula*

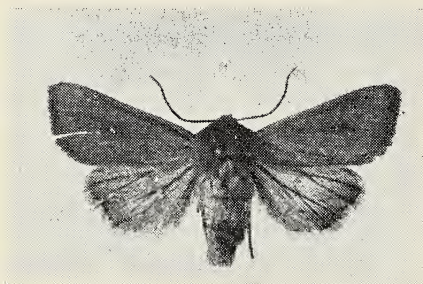

Foto W. NIJVELDT
Mythimna sicula Tr.

schijnt namelijk ook een van die soorten te zijn, die haar areaal uitbreiden.

Uit België vermeldt DERENNE de vlinder in zijn „Addenda au Catalogue des Lépidoptères de Belgique de J. Lambillion” van verschillende plaatsen in het Zuidoosten, van Virton tot de omgeving van Namen (p. 75, 1928 en p. 52, 1933). De heer E. DE LAEVER deelt in een brief mee, dat *sicula* in Henegouwen gewoon

is en dat hij de vlinder tot in de omgeving van Luik heeft gevangen. De heer DRUET schrijft in een andere brief, dat hij *sicula* te Losheimergraben bij de Duitse grens ving. De heer S. G. KIRIAKOFF was zo vriendelijk deze schriftelijke inlichtingen voor me in te winnen. In het omringende Duitse gebied is de soort o.a. bekend van het Roergebied en van Aken, zoals de heer WARNECKE mij meedeelde. Er moet in het Oosten en Zuiden van ons land dus goed op deze vlinder gelet worden.

Het Nederlandse exemplaar is een ♀, dat 15.V.1952 te Aalten werd gevangen.

Nog een enkel woord over de nomenclatuur. Ik heb nauwelijks een jaar geleden geschreven, dat ons oude genus *Leucania* gesplitst moest worden in twee geslachten, *Aletia* Hb., waartoe onze meeste soorten behoren, en *Leucania* O., dat nog slechts drie uit Nederland vermelde soorten behield (Catalogus XI, p. (917), 1953). Maar in *Bull. mens. Soc. Linn. Lyon* 22: 115—126 (1953) publiceerden AUBERT en BOURSIN een artikel over „Les Phalénides (Noctuelles) du Jura (Révision de la nomenclature et introduction à la faune des Macrolépidoptères du Jura)”. Vooral de revisie van de nomenclatuur is van groot belang. Zij is geheel het werk van BOURSIN, die ongetwijfeld een van de weinige experts is, die op het ogenblik op het zo moeilijke gebied van de palaearticke uilen bestaat. Volgens hem is de juiste genusnaam voor de grote groep van onze oude *Leucania*'s *Mythimna* Ochseneimer met genotype *M. turca* L. In elk geval blijft de splitsing in twee groepen bestaan. Daar heeft PIERCE trouwens al 40 jaar geleden op gewezen.

Ook de soortnaam geeft aanleiding tot een enkele opmerking. *M. sicula* is zeer variabel. Sommige vormen hebben een donkere wortelstreep op de voorvleugels en andere niet. Het verschil tussen de extremen is zo opvallend, dat ze zeer lang voor twee soorten zijn aangezien, *sicula* met de streep en *scirpi* Duponchel zonder de streep. Maar in 1933 toonden ROCCI en TURATI aan, dat beide groepen tot één soort behoren en door overgangen met elkaar zijn verbonden (Le Leucanidi del gruppo *Zea* Dup. e la cosiddetta "Nottua del Granoturco", *Mem. Soc. ent. It.* 12: 273—293).

Het Nederlandse exemplaar mist de wortelstreep. Het is dus geen echte *sicula*, evenmin behoort het tot f. *belgica* Derenne, die ook de streep bezit. Maar het komt ook niet overeen met Zuidfranse *scirpi*'s in de collectie van het Zoölogisch Museum te Amsterdam. Het is forser en donkerder. Voorlopig is naar een enkel exemplaar van deze variabele soort, waarvan in ons land veel te weinig vergelijkingsmateriaal is, dan ook niet uit te maken tot welke vorm het behoort.

3. *Apamea illyria* Freyer. In Augustus 1953 was ik een dag de gast van de heer LÜCKER te Roermond. Bij het doorkijken van de vangsten van de laatste tijd vond ik een *Apamea*, die nog het meest aan *unanymis* Hb. of *secalis* L. deed denken, maar toch bij geen van beide paste. Het kon geen *secalis* zijn om de duidelijke middenvlek op de achtervleugels, maar evenmin voldeed *unanymis*. Ik nam het exemplaar daarom mee naar Amsterdam, waar het eerst ook niet lukte tot een oplossing te komen, tot zowel de heer CARON als ik zelf op de gedachte kwamen, dat dit wel eens een *illyria* kon zijn. De tekening was in elk geval niet in tegenspraak met die van een paar *illyria*'s in de collectie van het Zoölogisch Museum, maar de moeilijkheid was, dat het exemplaar sterk afweek van de typische vorm.

Een beschrijving van een dergelijke vorm was niet te vinden en de heer CARON bezat in zijn prachtige palaearctische collectie ook geen enkel dier, dat er maar enigszins op leek. Bovendien kun je het unicum van een ander niet aan een genitaalpreparaat opofferen, zeker niet als het een ♀ is. Daarom hebben we het exemplaar tenslotte maar aan de heer CH. BOURSIN gestuurd, die onze voorlopige determinatie bevestigde.

Het werd te Vaals gevangen op 17.V.1953. Op een kleine beschadiging van de franje na ziet het er nog prachtig uit (nogmaals: dit is geen bewijs, dat het dier zich in de omgeving ontwikkeld moet hebben). Deze vangst is op het ogenblik veel moeilijker te verklaren. Uit België is *illyria* nog niet vermeld. In Frankrijk is de soort aangetroffen in de Pyreneeën, de Alpes Maritimes, Savoye, de Elzas en de Vogezen. In het omringende Duitse gebied is *illyria* alleen aangetroffen in bergstreken: Zuid-Hannover (Göttingen, Hildesheim) en de Rijnprovincie (de Hunsrück: Kastellaun en Stromberg). Zie ook J. PREISZ, *Hadena illyria* Fr. in Mitteldeutschland und ihre ökologische Beurteilung, *Int. ent. Z. Guben* 27: 73—79, 1933.

Foto W. NIJVELDT

Apamea illyria Freyer

Links: ♂ Noord-Tirol, Pitztal, Juni 1952, coll. J. R. CARON. Rechts: ♀, f. *nigrescens* nov., holotype, coll. E. LÜCKER.

De vlinder is afgebeeld in SEITZ, vol. 3, pl. 40, rij c, fig. 2, maar is van deze afbeelding onmogelijk te herkennen. Veel beter is de figuur in Svenska Fjärilar, pl. 25, fig. 13. Bij dit artikel geef ik de foto van het Vaalse exemplaar en van een typisch ♂ uit Noord-Tirol uit de collectie CARON. Bij beide exemplaren vallen de donkere aderen in de gewaterde band goed op en het iets verdonkerde franjeveld, twee goede kenmerken bij de determinatie.

Het ♀ van Vaals behoort tot een sterk verdonkerde vorm met eenkleurig zwartachtig wortel- en middenveld, waarin alleen de niervlek duidelijk zichtbaar blijft. De rest van de voorvleugel is normaal. Ook de achtervleugel is wat verdonkerd. Ik noem deze vorm f. *nigrescens*, nov. f., en het ♀ uit Vaals in collectie LÜCKER is het holotype.

4. *Eupithecia sinuosaria* Eversmann. In de collectie van de heer VAN GALEN zag ik bij een kort bezoek in 1953 een mooie scherp getekende *Eupithecia*, die tot nog toe niet in ons land was aangetroffen. Dit was nu eens een van de betrekkelijk weinige *Eupithecia*'s, die zonder veel moeite te determineren zijn.

Een krabbeltje van de karakteristieke tekening op een stukje papier was al voldoende om thuis de soort met zekerheid vast te stellen. Het exemplaar werd te Aalten gevangen op 29.VI.1953.

De vangst in Gelderland is zoögeografisch niet zonder belang, omdat *sinuosaria* een soort is, die vanuit Oost-Europa haar areaal steeds verder naar het Westen uitbreidt. JUUL schrijft in zijn Nordens Eupithecier (1948), dat Denemarken, waar de vlinder voor het eerst in 1905 werd gevangen, de Westgrens van het verbreidingsgebied vormt (l.c., p. 67—68), maar blijkbaar is deze grens nu al aanmerkelijk verder westwaarts verschoven. In West-Duitsland is de soort alleen eens in het Roergebied bij Dortmund aangetroffen in 1909 (GRABE, 1935, *Int. ent. Z. Guben* 29: 408), maar zij zal daar ongetwijfeld wel op meer plaatsen te vinden zijn.

De rups leeft op de bloemen van melde en ganzevoet en harmonieert daar prachtig mee. Zij groeit als alle op bloemen levende *Eupithecia*'s snel. DIETZE geeft er in zijn schitterende „Biologie der Eupitheciën” (waarvan zich nu ook een exemplaar in onze Bibliotheek bevindt) een paar prachtige afbeeldingen van. Ook JUUL heeft twee goede figuren op pl. II, fig. 25 en 26. Zij is altijd te herkennen aan een rode vlek op het einde van de anaalklep. Bij de andere op dezelfde voedselplant levende rups (die van *E. subnotata* Hb.) ontbreekt deze vlek.

Goede afbeeldingen van de vlinder, die door het mooie scherpe smalle bruine middenveld der voorvleugels onmiddellijk te herkennen is, geven JUUL (pl. 5, fig. 21), HOFFMEYER, *De Danske Maalere*, pl. 10, fig. 10, Svenska Fjärilar, pl. 40, fig. 7. Vrij goed is SEITZ, pl. 12, rij m, fig. 9.

Summary

Four species of Macrolepidoptera are mentioned, which were taken in Holland for the first time.

1. *Diarsia florida* Schmidt. Two specimens were taken near Deurne in the province of North-Brabant.
2. *Mythimna sicula* Treitschke. One specimen was taken at Aalten in the province of Guelderland on 15.V.1952.
3. *Apamea illyria* Freyer. One specimen was taken at Vaals in the extreme south-east of Dutch Limburg on 17.V.1953.

It is a ♀ in good condition belonging to an undescribed melanic form, which I name f. *nigrescens*, f. nov. Basal and central area of the fore wings unicolorous blackish, only the reniform stigma remains clearly visible; outer area of the fore wings normal; hind wings a little darkened. See the fig. on p. 120.

4. *Eupithecia sinuosaria* Eversmann. One specimen was taken at Aalten in the eastern part of the province of Guelderland on 29.VI.1953. Up till that date Denmark formed the western limit of this eastern species with the exception of one specimen taken at Dortmund in 1909, but it must have extended its area considerably in a western direction. It will very probably also again turn up in Western Germany.